

УДК 378.147:33

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ
САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ
ЯК ОСНОВА ЇЇ АКТИВІЗАЦІЇ**

Удод І.В.

*Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький
національний університет»*

У статті висвітлюються основні аспекти сучасного психолого-педагогічного розуміння змісту самостійної навчальної діяльності студентів. На теоретичному рівні визначено вимоги, за дотримання яких активізація самостійної навчальної діяльності студентів буде ефективною й результативною.

Ключові слова: активізація, самостійна діяльність, зміст самостійної навчальної діяльності, самостійна навчальна діяльність студентів.

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ПОНИМАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ
САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ
КАК ОСНОВА ЕЕ АКТИВИЗАЦИИ**

Удод І.В.

В статье освещены основные аспекты современного психолого-педагогического понимания содержания самостоятельной учебной деятельности студентов. На теоретическом уровне определены требования, при выполнении которых активизация самостоятельной учебной деятельности студентов будет эффективной и результативной.

Ключевые слова: активизация, самостоятельная деятельность, содержание самостоятельной учебной деятельности, самостоятельная учебная деятельность студентов.

PSYCHOLOGICAL-AND-PEDAGOGICAL CLARIFYING THE CONTENT STUDENTS' INDEPENDENT EDUCATIONAL ACTIVITIES AS THE FOUNDATION OF ITS ACTIVATING

Udod I.V.

The main aspects of modern psychological-and-pedagogical clarifying the content of activating students' independent educational activities are illuminated in the article. Theoretically defined the principal demands to be satisfied for activating students' independent educational activities being effective and resultative.

Key words: activating, independent activities, independent educational activities content, students' independent educational activities.

Постановка проблеми. Самостійна навчальна діяльність студентів вищих навчальних закладів являє собою складний феномен, що поєднує в собі такі важливі дидактичні категорії, як «навчальна діяльність», «самостійна діяльність», «пізнавальна діяльність» і потребує ґрунтовного аналізу й розробки аспектичних складових її змісту, організації та здійснення.

У дослідженні задля максимально прийняттого визначення предметної й змістової складових сучасної теорії активізації навчальної діяльності (а відповідно й самостійної навчальної діяльності) спираємося на вимоги сьогоденної педагогічної науки, перспективної дидактики, що базуються на досягненнях соціально-економічного й науково-технічного прогресу. Найважливішою з таких вимог є оптимальне використання на кожному етапі функціонування педагогічної системи всіх наявних ресурсів (психофізіологічних, розумових, фізичних тощо) задля досягнення головної на даному етапі цілі за умови дотримання множини всляких обмежень.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми активізації навчальної діяльності широко обговорювались у психолого-педагогічній літературі в 60-80 роках ХХ століття.

Психологічні аспекти проблеми висвітлювались у працях А. Волостникової, Л. Виготського, В. Крутецького та інших.

Педагогічним проблемам активізації присвячені роботи М. Єнікєєва, Л. Занкова, Н. Менчинської, О. Нільсона, В. Оконь, П. Підкасистого, М. Скаткіна, І. Харламова, Т. Шамової, В. Шморгуна, Г. Щукіної та інших.

Мета роботи полягає в окресленні психолого-педагогічного розуміння змісту самостійної навчальної діяльності студентів задля окреслення можливих шляхів активізації цієї діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Активізувати – означає спонукати до активності, пожвавлювати діяльність. Активний – якість особистості людини, синонімами якого є слова – діяльний, енергійний.

В енциклопедії професійної освіти виокремленні такі поняття, як активізація процесу навчання, активізація навчальної діяльності, активізація людського фактора.

Першими із них передбачається «удосконалення методів й організаційних форм навчальної роботи, що забезпечує активну й самостійну теоретичну та практичну діяльність тих, хто навчається, на всіх етапах навчального процесу» [2, с. 33].

Друге – активізація навчальної діяльності – представляє «сукупність заходів, що здійснюються з метою інтенсифікації й підвищення ефективності» [2, с. 34]. Далі надається пояснення: це методи й форми, завдяки яким стимулюються пізнавальні інтереси того, хто навчається, організація міжособистісного спілкування в групі й посилення особистої соціально-економічної зацікавленості у високих результатах навчальної діяльності.

І нарешті, активізація людського фактора, із погляду авторів-укладачів цієї енциклопедії, – «систематичний, цілеспрямований вплив на людину в процесі її трудової й суспільної діяльності на всі її особистісні якості» [2, с. 34].

Отже, головна увага в запропонованих визначеннях приділяється формам і методам активізації навчального процесу, що регулюються викладачем, а також впливу на особистість того, хто навчається, також викладача. А особистість власне того, хто навчається, залишається поза увагою, на жаль.

Звернемося до історико-педагогічного розгортання проблеми самостійної навчальної діяльності. Лише чітке й усвідомлене оцінювання історико-педагогічних підходів до визначення змісту, організації та здійснення самостійної навчальної діяльності суб'єктів навчання забезпечить результативне розв'язання чинних проблем із урахуванням умов і пріоритетних тенденцій сьогодення.

За О. Малихіним [1], в історії становлення дидактики можна виокремити в найбільш загальному вигляді три основні напрями, у межах яких проблема самостійної діяльності обговорюється представниками передової педагогічної думки протягом багатьох століть розвитку школи.

Перший напрям – філософсько-педагогічний – розвивається з глибокої давнини. Його представниками можна вважати давньогрецьких учених (Архіт, Аристоксен, Сократ, Платон, Арістотель), які глибоко й усебічно обґрунтували значущість добровільного, активного й самостійного оволодіння дитиною знаннями.

Інший напрям бере свій початок у працях Я. Коменського, змістом його є розробка організаційно-практичних питань залучення того, хто навчається, до самостійної діяльності. При цьому предметом теоретичного обґрунтування основних положень проблеми тут є викладання, діяльність викладача, але без достатньо глибокого дослідження й аналізу природи діяльності власне того, кого навчають. Цей напрям умовно можна назвати дидактико-методичним. Він плідно розвивався протягом багатьох століть і є панівним в сучасній педагогічній науці.

Третій напрям – психолого-дидактичний – характеризується тим, що самостійна діяльність учнів не лише декларується в рамках дослідження певного набору педагогічних засобів і методів викладання, але й сама обирається в як предмет дослідження. Саме цей напрям бере свій початок переважно в працях К. Ушинського, психолого-дидактичні положення якого багато в чому збігаються з положеннями сучасної дидактики, що розвиваються стосовно питань самостійної діяльності на сучасному етапі.

У ХХ столітті проблема самостійності в навчанні й організація та здійснення самостійної навчальної діяльності набуває академічного бачення, і, відповідно до цього – вивчення й дослідження. Одним

із пріоритетних шляхів вирішення цього завдання була розробка проблеми підготовки дитини до самостійної діяльності в період навчання її в школі. Але цей напрям у педагогіці був досить обмеженим розробкою питань самостійної роботи школяра в школі й удома (роботи Н. Бороздінова, Є. Голанта, Б. Єсіпова та інших), оскільки самостійна навчальної діяльності як такої на той час достатньо ґрунтовно не вивчалася.

Організацією навчальної діяльності студента передбачення включення поряд із аудиторною сукупність домашньої, позааудиторної й загальної самостійної роботи, причому за різними напрямками підготовки фахівця. Тож і виявляється найменш вивченою, але водночас найбільш цікавою з позицій дидактичного аналізу навчальної діяльності.

Самостійна робота є підсистемою системи навчання, у якій через власні засоби й за специфічних умов можуть вирішуватися подібні завдання, як і в усій системі пізнавальної діяльності в цілому чи в підсистемі несамотійної роботи. Поряд із цим структура самостійної роботи загалом може бути представленою як ідентична структурі будь-якої педагогічної системи. Це означає, що до структури самостійної роботи входять: цілі навчання, зміст навчання, процес навчання (засвоєння матеріалу, обробка матеріалу, контроль навчіння).

Із загальної сукупності цілей навчання у вигляді дій, що підлягають засвоєнню в курсі навчання, можуть бути визначені ті, що виносяться повністю на самостійну роботу, якщо співвідношення самостійної й несамотійної роботи встановлюється за відповідним принципом – співвідношенням обсягу, змісту, номенклатури.

За іншим принципом визначається співвідношення між самостійною й аудиторною роботою, коли на самостійну роботу виносяться всі дії, передбачені для засвоєння, але покладається завдання, наприклад, обробки дій після з'ясування її орієнтувальної основи на аудиторних заняттях. Цілі навчання в самостійній роботі в цьому випадку збігаються з цілями навчання всього курсу.

Аналогічно вирішується питання стосовно змісту навчання (у тому числі й змісту самостійної навчальної діяльності), необхідного для досягнення відповідних цілей самостійної роботи.

Окрім визначення дій, що підлягають засвоєнню при самопідготовці, необхідно, напевно, більш визначено задавати рівень, відповідно до якого мають бути засвоєні знання й дії в самостійній роботі (ступінь їх інтеріоризованості, автоматизованості, координованості, узагальненості тощо).

Структура самостійної роботи має бути розглянута як структура особливої форми навчання й не ототожнюватися зі структурою діяльності учіння, що часто можна спостерігати в дидактиці, адже самостійна робота не є самостійною діяльністю того, хто навчається, щодо засвоєння навчального матеріалу, а є особливою системою умов навчання, які організуються викладачем, і є аспектом його діяльності. Отже, акцентуємо на нетотожності понять «самостійна робота» й «самостійна навчальна діяльність», адже самостійна робота є її основною формою організації [1].

Самостійна навчальна діяльність студентів вищих навчальних закладів має певні специфічні особливості, для студента є досить новим видом діяльності за нових, незвичних до того умов.

Самостійна навчальна діяльність студентів вищих навчальних закладів розглядається нами як поєднання трудової й пізнавальної діяльності, оскільки її здійснення – це праця, сукупність дій, спрямованих на організацію й реалізацію процесу пізнання.

У вищому навчальному закладі самостійна навчальна діяльність студента виявляється в його роботі на лекційних, практичних, лабораторних і семінарських заняттях, спрямованих на сприйняття й самостійне осмислення інформації, що повідомляється; відтворенні її під час вирішення завдань, а також у процесі здобуття знань.

Самостійна навчальна діяльність як внутрішньо усвідомлювана й прийнята тими, хто навчається, охоплює розуміння мети, адекватне сприйняття навчального завдання й надання йому особистісного змісту, самоорганізованість у розподілі навчальних дій у часі, самоконтроль і самооцінку результатів. Це дає підставу окремо наголошувати на мотиваційно-ціннісному аспекті самостійної навчальної діяльності.

Самостійна навчальна діяльність студентів у вищому навчальному закладі є різновидом навчальної діяльності в загальному її розумінні, оскільки переважно становить розумову діяльність, спрямовану на за-

своєння певних знань, певного досвіду й з іншого боку є специфічним різновидом діяльності взагалі.

Екстраполяція принципів побудови системи на самостійну навчальну діяльність студентів дає підстави виокремити та сформулювати основні компоненти цієї діяльності:

- постановка навчального завдання, яким передбачається: мотивація (мотив зумовлює напрям активності студента); цілепокладання (створений образ передбачуваного результату, на досягнення якого спрямовано дію студента); планування (коли мету представлено як послідовність завдань, які необхідно вирішити задля її досягнення (програма діяльності)): перший етап – систематизуються потрібні для розв'язання задачі дані (теоретичні відомості, алгоритми, прийоми тощо); другий етап – ці дані вибудовуються у певний детальний план в уявленнях і розумових конструкціях;

- навчальні дії й операції по розв'язанню задачі, що включають: побудова орієнтовної схеми дій, добір даних й алгоритмізація, тобто детальне планування розв'язання задачі; при цьому, якщо навчальна діяльність спирається на мінімальний (репродуктивний) й частково на загальний (реконструктивний) рівень, то орієнтовна основа може бути заданою тим, хто навчається, зовні, у той час, як на просунутому (варіативному) рівні особливістю навчальної діяльності є свідоме й самостійне складання тими, хто навчаються, орієнтовної основи дії); дії (операції) по розв'язанню задачі;

- контроль за перебігом й оцінювання результату розв'язання задачі: рефлексія (постійне або періодичне порівняння результатів діяльності з цілями, планом, алгоритмом, тобто наявність елементів самоаналізу й самоконтролю); оцінювання (внутрішньосистемна оцінка студентом своєї діяльності (результат рефлексії) потребує зовнішнього оцінювання); корекція (не обов'язково виправлення помилок, скоріше – удосконалення, покращення результату, тобто повернення до якого-небудь із попередніх етапів).

Підсумовуючи вищезазначене, відзначаємо, що самостійна навчальна діяльність студентів вищих навчальних закладів є насамперед діяльністю, якій властиві всі характерологічні ознаки: наявність об'єкта, суб'єкта, мотиву, мети, предмета, дій із перетворення об'єкта, засобів,

процедур, зовнішніх умов, продукту (результату) діяльності. Зазначені компоненти наповнюються специфічним змістом, обумовленим суттю навчально-пізнавального процесу у вищому навчальному закладі.

Мета самостійної навчальної діяльності може розумітися як формування й удосконалення відповідних умінь і навичок у цілому й сприяння формуванню належного рівня самостійності в будь-якому виді діяльності, пов'язаної з підвищенням рівня загальнокультурного й безпосередньо професійного розвитку студента – майбутнього спеціаліста.

Висновки. Отже, сформульована в такий спосіб мета визначає об'єкт даної діяльності, зумовлює й коригує зусилля її суб'єктів, вирізняє спроектований результат.

В узагальненій формі самостійна навчальна діяльність – це діяльність, спрямована на особистісне та професійне самовдосконалення, в основі якого лежить усвідомлена орієнтація суб'єкта на самостійне здобуття знань, розвиток індивідуальних здібностей і стійке мотиваційно-вольове прагнення до самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення.

Зміст самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів дає підстави окреслити провідні фактори успішної її організації на засадах активізації, ними є зміст та обсяг пізнання; наявність знань, умінь і розумового розвитку того, хто навчається, логіка навчального процесу; урахування психологічних особливостей процесу засвоєння знань студентами (сприйняття, запам'ятовування, відпрацювання, коригування тощо) і забезпечення відповідної технології поетапної організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Малихін О.В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект : монографія / Олександр Володимирович Малихін. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. – 307 с.
2. Энциклопедия профессионального образования / [под. ред. С.Я. Батышева]. – Т. 1. – М., 1998. – 362 с.